

Godayol, Pilar, *Feminismes i traducció (1965-1990)*, Lleida, Punctum, 2020, «Visions», 10, 240 p. ISBN: 978-84-120749-2-5.

Pilar Godayol, catedràtica de la Universitat de Vic-UCC, ha estat prolífica en la publicació de llibres que se situen en la intersecció entre la història de la traducció literària a Catalunya i el feminisme. El que ressenyem, *Feminismes i traducció (1965-1990)* —editat en la col·lecció «Visions» (núm. 10) del Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona—, s'inscriu en aquesta línia, i ve a donar continuïtat a *Les traductores i la tradició. 20 pròlegs del segle XX* (coeditat amb Montserrat Bacardí, 2013, «Visions» núm. 4), *Tres escriptores censurades. Simone de Beauvoir, Betty Friedan & Mary McCarthy* (2016, «Visions» núm. 7), i *Foreign Women Authors under Fascism and Francoism. Gender, Translation and Censorship* (coeditat amb Annarita Taronna, 2018). Tots aquests títols volen contribuir a cartografiar tant la tasca desenvolupada per traductores com resseguir la fortuna de la traducció de grans figures feministes, principalment anglosaxones, franceses i italianes.

El títol, *Feminismes i traducció (1965-1990)*, indica els dos eixos que travessen el llibre de cap a cap. D'una banda, l'abordatge dels feminismes es duu a terme des de la seva multiplicitat d'opcions ideològiques, socials i literàries (d'aquí l'ús del plural «feminismes»). De l'altra, l'articulació de l'eix cronològic imbrica la història d'aquests moviments, fonamentalment anglosaxons, francesos i italians, amb la història del feminisme, la literatura i la traducció a l'Estat espanyol, particularment a Catalunya, durant el període que abraça des del darrer decenni del franquisme fins al 1990. L'estudi té l'encert d'encavalcar la síntesi expositiva de les distintes ramificacions i vicissituds dels feminismes dels Estats Units, Regne Unit, França i Itàlia amb la dels feminismes emergits a l'Estat espanyol, convenientment contextualitzats en el terreny social, polític i jurídic del franquisme i la transició. Així, el lector obté distintes visions panoràmiques, connectades les unes amb les altres, amb una preeminència dels cercles barcelonins i madrilenys. Aquest encavalcament, i el focus en la traducció, és a dir,

en la circulació o la no circulació d'obres clau del feminisme en català i en castellà, permet a Godayol determinar causalitats evidents quant al retard o a l'impediment de l'eclosió de les distintes variants d'aquest corrent ideològic a l'Estat espanyol, en gran mesura atribuïbles a la censura, i així entendre'n l'asincronia respecte d'altres països durant els tres primers quinquennis de la democràcia.

Tal com exposa a la introducció, «Una explosió de llibertat» —expressió que Fina Birulés emprava per caracteritzar el feminisme dels setanta, i que Godayol manlleua com a reconeixement a la filòsofa—, adopta la periodització clàssica dels feminismes en quatre onades. En concret, segueix la cronologia establerta per Lynne Pearce i Catherine Riley a *Feminism and Women's Writing* (2018), que situen la primera onada entre el 1880 i el 1940, la segona entre els anys seixanta fins als vuitanta, la tercera entre els anys noranta i l'inici del nou mil·lenni, i la quarta, que és l'actual activisme esperonat per l'ús de les xarxes socials. La interrelació l'estableix, principalment, entre la segona onada i la història de l'edició i la traducció a Catalunya durant els vint-i-cinc anys apuntats al títol. D'acord amb la metodologia dels estudis històrics feministes de la traducció, vol posar en primer terme aquelles obres usualment oblidades o menystingudes per la historiografia dominant i, així, reparar la condició de doble subalternitat que han patit els textos d'autoria feminista i el seu transvasament a d'altres llengües. Godayol manifesta que el llibre «vol ser un homenatge» (p. 17) a les que van fer possible l'«explosió de llibertat» dels anys setanta. Consegüentment, detalla l'activitat cultural, literària i política d'una àmplia nòmina d'autores d'expressió catalana i castellana.

L'estudi es divideix en dues parts que abracen períodes cronològics successius i asimètrics; la primera, «La resurrecció de la revolta feminista (1965-1975)», i la segona, «Què és el feminisme? (1975-1990)». I el clausura una breu coda, «No és una situació donada, sinó conquerida». Com en la introducció, els títols volen ser un reconeixement a figures clau del moviment feminista català: el primer és una citació de *Dona i societat a la Catalunya actual* (1978), de la novel·lista i assagista Maria Aurèlia Capmany; el segon replica *Què es el feminismo* (1976), de l'advocada Magda Oranich; i el tercer és una citació de *Sota el signe del drac. Proses 1985-1997* (2004), de la poeta i assagista Maria-Mercè Marçal. La data de 1965 com a punt d'inici de la revisió històrica, Godayol la justifica a partir de l'afirmació de Capmany, que l'apuntava com «una bona fita per començar a parlar de la resurrecció de la revolta feminista» (Capmany 1978: 7, citada per Godayol, p. 19). El 1965 és també l'any que veu la llum la versió catalana de *La mística de la feminitat* de Betty Friedan —en traducció de Jordi Solé Tura. El 1975, significat per la mort de Franco i per la celebració de l'Any Internacional de la Dona, tanca el primer període i obre el segon. Aquest s'allarga fins al 1990, data

generalment consensuada de l'inici de la tercera onada en l'àmbit anglosaxó, quan el debat es desplaça sobretot a l'àmbit acadèmic, en el qual destaquen especialment les aportacions de Judith Butler. A Catalunya, el 1990 és un punt d'inflexió: s'extingeix la Sal, edicions de les dones, la primera editorial feminista de l'Estat, que «ocupà la vida cultural catalana en femení dels vuitanta» (p. 165), i se celebrà la IV Fira Internacional del Llibre Feminista a Barcelona. A més, la tardor de l'any següent moren Capmany i Roig, dues de les autores més rellevants del feminisme català.

La primera part, que s'organitza en vuit capítols, s'enceta amb una mirada retrospectiva que reula fins al final de la Guerra Civil. Godayol explica com, sota el jou dictatorial, es liquidaren els avenços obtinguts quant a llibertats i drets de les dones durant la República, en legislar-ne la subordinació en tots els àmbits (familiar, social, legal, laboral, corporal), i consigna el compromís de Lili Álvarez, Mercedes Formica i María Telo per a recuperar-los en el marc espanyol. En el pla editorial i literari, exposa el marc legal i polític de la censura, marcat per l'impacte de la Llei Fraga de 1966. L'estudiosa dedica el capítol 3 a l'assagista liberal estatunidenca Friedan, i el capítol 5, a Simone de Beauvoir, focalitzats respectivament en *The feminine mystique* (1963) i *Le deuxième sexe* (1949). La raó d'aquest protagonisme es justifica pel fet que ambdues obres «catalitzaren el moviment feminista occidental de la segona meitat del segle xx» (p. 40). Cada capítol detalla la història editorial —censura inclosa— de les versions catalanes (hi destaca la figura de l'editor Josep M. Castellet) i castellanès, la diferent interpretació que se'n va fer en cada context i la influència que van exercir en autores d'expressió catalana i castellana. A Capmany, autora de *La dona a Catalunya* (1966), *El feminismo ibérico* (1970), *El feminisme a Catalunya* (1973) i del pròleg a la traducció catalana d'*El segon sexe* (1967, en traducció d'Hermínia Grau i Carme Vilaginés), Godayol li consagra el capítol 4. Hi posa en relleu la dimensió com a historiadora del feminisme i la presenta com a pionera del moviment en la postguerra i exponent del feminisme de la igualtat. El capítol 6, encapçalat per una citació de Nash a fi de posar èmfasi en la pluralitat del feminisme català dels setanta, desgrana l'impacte del pensament d'autores nord-americanes i britàniques a partir de traduccions de Shulamith Firestone, Kate Millett, Juliet Mitchell i Valerie Solanas, entre d'altres, i de la italiana Carla Lonzi —cofundadora del col·lectiu Rivolta Femminile a Roma el 1970. El capítol 7 exposa el sorgiment dels Grups d'Autoconsciència Feminista (GAF) a Barcelona, com els que van posar en marxa la professora universitària i dramaturga Maria Josep Ragué i Laura Tremosa, molt influïts per la figura de Capmany, i en els quals hi tingué un gran pes la lectura d'autores feministes estrangeres. Tanca la primera part una síntesi dels principals posicionaments en el debat feminista de les acaballes del franquisme; en destaca protagonismes, singularitats i principals títols.

La segona part, més extensa, consta d'una dotzena de capítols. Al primer, estableix les etapes del moviment feminista català mentre que al segon detalla breument com es va celebrar l'Any Internacional de la Dona el 1975. Al tercer, Godayol fa una crònica aprofundida —del tot justificada, atesa la rellevància i l'impacte mediàtic que van tenir— de les primeres Jornades Catalanes de la Dona, celebrades entre el 27 i el 30 de maig a la Universitat de Barcelona. L'impuls que les Jornades van donar al feminisme va propiciar l'emergència de plataformes durant la transició. Al capítol 4, s'hi cataloguen les més remarcables; el Moviment d'Alliberament de les dones (MAD), la Coordinadora Feminista de Barcelona i Comarques (CFB), l'Associació Catalana de la Dona (ACD); les capçaleres *Vindicación Feminista* (1976-1979), *Dones en Lluita* (1977-1980, 1981-1983) i *Poder y Libertad* (1980-1995); i els espais La Llibreria de les Dones (1977) i «l'espai híbrid i polivalent, entre social, cultural y polític, bar-biblioteca laSal» (1977), que «un any més tard fundava la primera editorial feminista de l'Estat, laSal, edicions de les dones» (p. 131).

Del capítol 5 al 8, Godayol estudia editorials i col·leccions. Al cinquè cataloga editorials nord-americanes, europees i espanyoles que van promoure el feminisme de la segona onada —el que confià en el poder transformador de la lectura («aquest llibre va canviar la meua vida») i va fer bandera de la divisa «allò que és personal és polític» (popularitzat per Carol Hanisch) i del concepte de «presa de consciència» (encunyat per Kathie Sarachild). Segons que assenyala l'estudiosa, el 1977 «va marcar l'inici dels projectes editorials especialitzats feministes a l'Estat» (p. 135), que van consagrar-se justament a divulgar les autores d'aquesta segona onada. Al sisè capítol, estudia la recepció de la britànica Juliet Mitchell, molt traduïda i particularment famosa per l'assaig *La condició de la dona*. El capítol següent està consagrat a la reivindicativa col·lecció de l'editorial Anagrama «La Educación Sentimental», que entre 1977-1984 va publicar «cinc originals i quinze traduccions» (p. 148), i el capítol 8, a laSal, edicions de dones, que va veure la llum el 1978 i que va plegar el 1990. Godayol recull xifres que posen de manifest la volada que va arribar a tenir laSal: va publicar, en català i en castellà, «més de seixanta títols i es distribuïren més de 180.000 exemplars, sense comptar les 135.000 agendes de la dona» (p. 154). El capítol 9 és una crònica de la IV Fira Internacional del Llibre Feminista, celebrada a Barcelona del 19 al 23 de juny de 1990 sota l'ègida de Capmany, i coordinada per laSal. S'hi celebraren més de 150 ponències amb participació de «cent cinquanta autores de trenta-sis països» (p. 176) —entre d'altres, Aleksievitx, Gordimer i El Saadawi al costat d'autores com ara Barbal, Marçal, Freixas, Riera, Tusquets i Valentí— i «més de tres-cents expositors» (p. 176). Els dos primers dies van dedicar-se als «professionals de la indústria editorial feminista; i, del 20 al 23 de juny, al públic en general» (p. 167). La sessió del dia 21, «Feminisme i literatura

catalana», és l'objecte del capítol 10, significativament titulat «Sororitats traductores». Godayol fa un sumari de les intervencions de Pàmies, Valentí, Roig, Oliver, Marçal i Roca, i les posa en relació amb la trajectòria literària de cadascuna, especialment quant a la traducció i promoció d'obres d'autoria femenina. Curt: la Fira, a banda de projectar internacionalment el feminisme català, va propiciar la creació d'altres projectes, com la llibreria Pròleg de Barcelona (inaugurada el 1991 i encara oberta) i les col·leccions d'Espais de Dones (1990-1993), d'edicions de l'Eixample.

Els dos darrers capítols projecten la mirada fins més enllà del 1990. L'onzè aborda l'assaig feminista de Roig i Marçal, «[h]ereves de Maria Aurèlia Capmany» (p. 190), a propòsit dels reculls pòstums *Digues que m'estimes encara que sigui mentida* (1991) i *Sota el signe del drac. Proses 1985-1997* (2004) —respectivament. I el darrer apunta el procés d'institucionalització del feminisme en el marc estatal i el català, i la posada en marxa de noves plataformes i iniciatives editorials, acadèmiques i d'animació cultural.

Finalment, a la coda, assenyalava la clau de volta de l'estudi a manera de recapitulació: per a les feministes, «la traducció es convertí en un acte polític vital per a combatre l'orfenesa i l'ostracisme culturals, als quals les havia condemnades la dictadura» (p. 212).

Feminismes i traducció (1965-1990) persegueix, casant rigor investigador i un activisme acadèmic ideològicament molt explícit, els mateixos objectius de les autores que Godayol estudia: «interrogar l'hegemonia del cànon patriarcal dominant» (p. 133) a fi de «pal·liar l'orfenesa materna crònica», tot connectant «mares i germanes simbòliques» i creant «xarxes i espais de relació per combatre l'aïllament potenciat pel patriarcat» (p. 15). Una de les virtuts més remarcables del llibre és que construeix un relat històric truffat d'informacions de distinta naturalesa —des d'expedients de censura, paratextos, recepció crítica d'obres feministes traduïdes fins a disposicions legals i conflictes entre diferents opcions feministes— de manera didàctica, interdisciplinària i amena.

En l'actual efervescència dels feminismes, una aportació com aquesta a compleix un rol fonamental. D'una banda, constitueix un veritable «qui és qui» del feminisme occidental, català i espanyol durant uns anys en què el moviment va viure una eclosió, amb un impacte polític i cultural notable. De l'altra, proporciona una visió històrica del moviment en el nostre context polític i cultural en contrast amb el d'altres països que ajuda a entendre quins n'han estat els precedents i fins a quin punt el pes de la història de l'Estat espanyol encara perdura. Curt: l'estudi dona respostes a moltes qüestions que ens hauríem de formular en relació amb el feminisme, l'autoria femenina i la traducció en l'espai literari català. Tothom qui es preguntí per què una obra fundacional del feminisme africà com ara *Dona al punt zero* (1973), de Nawal El Saadawi, reconeguda amb el Premi Internacional Catalunya 2003, no ha estat traduïda

al català fins al 2017, o per què alguns clàssics del feminisme continuen inèdits en català, hauria de llegir-lo.

TERESA IRIBARREN
Universitat Oberta de Catalunya
tiribarren@uoc.edu
ORCID 0000-0002-5052-7770